

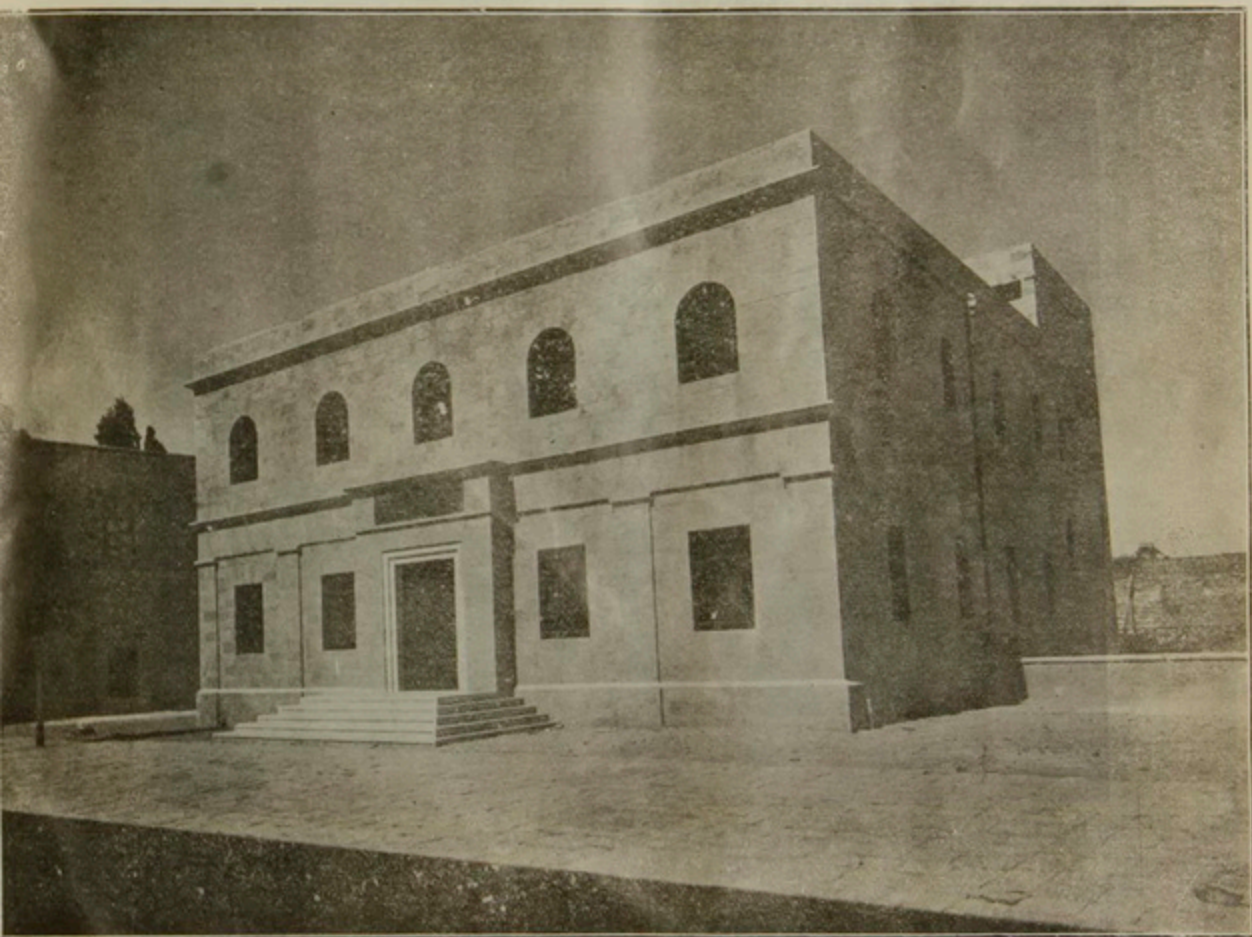
ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՀԱՆԴԷՍ ԲԱՑՄԱՆ

ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ԿԻՐԱՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՆ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԳԷՄ

Մատենադարանի արտաքին տեսքը

Շէնքը, որուն կառուցման և այլ մանրամասնությունները ընթերցողք պիտի գտնեն Լուսաբարադետ Տ. Մեսրոպ Սրբազանի ստորև հրատարակուած անդեկագրին մէջ, տարի մը առաջ բոլորովին վերջացած, և գիրքերու դատաւորման գործը ևս վերջերս աւարտած Ըլլալով, Ա. Աթո-

ռոյս վանական Իշխանութիւնը պատշաճ դատած էր որ անոր բացումը կատարուի ամսոյս 23ին, ըստ Հին Տոմարի՝ Սրբոյ Թարգմանչաց տօնի վաղորդայնի Կիրակին, որպէսզի պատուական Բարերարին այս հոյակապ նուիրատուութեան հանդիսաւորումը աւելի նուիրագործուած

ընայ թէ՛ խորհուրդովը տօնին՝ մեր գրականութեան անմահ հիմնադրին և առաջին ռահիբրաներուն, որոնց փառքին է որ կը ձօնուէի արդէն ամէն այս կարգի մտաւորական հիմնարկութիւն, եւ թէ յիշատակովը անուանատօնի տարեգարձին՝ անոնց գաղափարն ու գործը այնքան ազնուական նուիրումներով արդիւնաւորած հոգեւոյս Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարք Դուբնանի, որուն ի մեծարանս էր նաև այն ատեն որ կանգնուած էր այս շէնքը:

Ներքին կարգադրութեանց մանրամասնութիւններն հազիւ վերջացած՝ շարաթ երեկոյին, կիրակի առաւօտ շէնքը կալմ և պատրաստ էր արդէն իր նաւակատիւին: Ամբողջովին սպիտակ ու սև մարմարիոնէ և տեղական կարմիր կրանիթէ յատակուած մեծ սրահը կամ «հօլ»ը, որուն վրայ կը նային, երկու յարկերու վրայէն, շուրջանակի երկաթ վանդակադաշտներու մէջէն,

բաղմահազար գիրքերու շարքերը, լեցուած է 300է աւելի ընտրեալ բաղմութեամբ, որոնք ընդունուած են յատուկ հրաւիրատուներով: Ներքին մեծ ճակատին վրայ դրուած է Դուբնան Սրբազանի մեծ պատկերը, պայծառ բաց գլուխը գիրքի մը վրայ հակած: Իր ոգին է որ կը շահապետէ մտաւորական այս պալատին մէջ: Աջակողմը կանգնած պատուանդանի մը վրայ դրուած է անագապղինձէ կիսանդրին Բարեբաւին շօրը, Ազա Սարգիս Կիւլպէնկեանի, տակաւին քողով ծածկուած:

Խորը բացուող ուրիշ սրահի մը մէջ, Հայկառան, ուր համահաւաքուած են Հայոց հին և նոր գրականութեան գործերը, կը սպասեն ժառանգաւորները, որոնք նոյն ատեն երգչախումբն են հանգէսին: Ժամը ճիշտ է ինչ կը հասնի Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ բովանդակ Միաբանութեան:

Ամեն. Ս. Պատրիարքը և Միաբանութիւնը, Կիւլպէնկեան Մասենադարանի դրան առջև լուսանկարուած, բացման օրը

Ակասձ է հանդէսը. Տէրունական աղօթքէն վերջ, Միաբանութիւն և աշակերտք կ'երգեն Ս. Աթոռոյ օրհներգը, Աստուածահօր և Տեառնեղբօր շարականը:

Օրհնեցիք զՏէր յօրհնութիւն ի նոր,
Քանցի ծագեաց մեզ եղջիւր փրկութեան ի Տա-
հեցոյցանէզ գնեզ կանեցաւ. [և և Դարի]
Օրհնեցիք զՏէր յօրհնութիւն ի նոր:

Գաւազան ծաղկեալ յարմատոյն Ենտեալ
Դարիք մարգարէն. և ի նորին շատախոյհ
Առաքեալն Գալոթա, Առաքեալն և սպասաւոր Բանին Ասուծոյ,
Օրհնեցիք զՏէր:
Ենկեղեցիս օրհնեցիք զՏէր, որ երկոքումք ըն-
սրեղովք,
Առաքեալն Գալոթա և մարգարիս Դարիս
Հաստեաց զնիմունս Սուրբ Ենկեղեցոյ, Օրհն:

Այս օրհներդէն վերջ, որ ունենալու էր յայտնաբերուած, բնական Գեր. Տ. Մարտիկ Սրբապետին հարգանքները:

Սրբապետութեան պահ մըն է որ կ'ապրինք այս վայրկեանիս, որովհետեւ առաջին անգամ ըլլալով կը համախմբուինք այս սրահին մէջ, կատարելու բացումը նորաշէն և հոյաշէն Մատենադարանիս, որ ազգին և մասնաւորապէս Ս. Աթոռիս պատիւ բերող Հաստատութիւն մը եղաւ, և որ կոչուած է կարեւորագոյն տեղ մը գրաւելու Ս. Յակոբեանց մենաստանի այս ընդարձակ շրջափակին մէջ և ամբողջացնելու Միաբանութեան տապաւնի, կրթական և գրական գործունէրու անհրաժեշտ երբորդութիւնը — Տպարան, Դպրոց, Մատենադարան:

Թէև յայտնի է ամենուս թէ ի՞նչ պարագաներու տակ ծնունդ առաւ մատենադարանի շէնքի մը գաղափարը Ս. Աթոռիս մէջ, բայց ներկայ բարեպատեհ առթիւ աւելորդ պիտի չըլլար կարծեմ յետագործակնարկի մը ձգել այդ մասին, և քանի մը համառօտ տեղեկութիւններ տալ Մատենադարանիս շինութեան վրայ տարուած աշխատութեանց վերաբերմամբ:

1929 տարին կը լրանար երջանկայիշատակ Տէր եղիշէ Դուրեան մեր մեծանուն պատրիարքին քահանայութեան յիսնամեակը: Արդէն մօտաւորապէս երեք տարի առաջ, 1926ին, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը և հոգեւոյս Սրբազանին աշակերտներն ու բարեկամները փափազեցան յորեկինական հանդէսով յարգանք մը ընծայել և պանծացնել անունը Նորին Ամենապատուութեան, որ ազգին ընդհանրութեան սէրն ու հիացումը գրաւած էր իբրեւ հեղ և բարեկրօն հոգեւորական, կորովի պիւճախօսութեան տէր բեմբասաց, հոգիի և միտքի գերազանց ձիրքերով փայլող մեծ ուսուցիչ ու դաստիարակ, բազմահմուտ բանասէր ու լեզուարան, սիրուած բանաստեղծ ու գրագէտ, և գերազանց օրինակը առաքինութեան իր աշակերտներուն ու կարգակիցներուն:

Նոյն 1926 տարւոյ վերջերը անողոք և դաժան հիւանդութիւն մը, սակայն, անուկնկալօրէն զգետնեց հոգեւոյս Սրբազանը,

և ամենքնիս անոր սիրելի կեանքը փրկելու մտահոգութեամբ տարուած՝ չէինք կրնար անշուշտ Յորեկեանի մասին մտածել, ու խկապէս մէկ տարիի չափ կարելի չեղաւ անդրադառնալ անոր ծրագրերին:

Երբ երեւոյթները համոզեցին՝ թէ ապաքինման համբուն մէջ մտած է Նորին Ամենապատուութիւնը, միւս կողմէ նկատելով որ մօտենալու վրայ էր արդէն յորեկինական տարին, Ս. Աթոռոյ Տնօրէն ժողովը վերջնականապէս փարեցաւ Միաբանութեան մեծանուն պետին յորեկեանը տօնելու գաղափարին, և 1928 Նոյեմբեր 12ին ընտրեց Յորեկինական կեդրոնական Յանձնախումբ մը հասեալ կազմով:

Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Ս. Արքեպս. Դուշակեան, պատուակալ նախագահ:

Գեր. Տ. Մարտիկ Եպս. Նշանեան, ատենապետ:

Գեր. Տ. Բարդէն Եպս. Կիւլտէրեան, (այժմ Վհաշնորհ աթոռակից կաթ. Կիւլտէրոյ), ատենագիր:

Գեր. Տ. Մկրտիչ Եպս. Աղաւնունի, գանձապետ:

Գեր. Տ. Մատթէոս Եպս. Գայրզահեան, խորհրդական:

Հոգ. Տ. Կիրիկ Վրդ. Իսրայէլեան, խորհրդական:

Մեծ. Տիար Կորապետ Նուրեան, խորհրդական:

Մեծ. Տիար Գրիգոր Մխալեան, խորհրդական:

Այս Յանձնախումբին առած կարեւոր մէկ որոշումն էր՝ Յորեկեանին առթիւ ազգին մէջ հանգանակուած դրամը յատկացնել Ս. Աթոռոյ շրջափակին մէջ մատենադարանի մը շինութեան՝ Դուրեան Մատենադարան անունով, յաւերժացնելու համար գրասէր Պատրիարքին անունն ու յիշատակը:

Հանգանակութեան ընդհանուր արդիւնքը ի վերջոյ յանգեցաւ 3613 պաղեստինեան ոսկիի, գումար՝ որ անբաւական պիտի ըլլար անշուշտ իրականացնելու ծրագրուած մատենադարանի շինութիւնը:

Բարեբախտաբար այդ միջոցին իբրեւ Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթ. Ի. Եւրոպայի պատուիրակ Փարիզ կը գտնուէր Յորեկեան:

կան կեդրոնական Յանձնաժողովի պատուակալ նախագահը՝ Տէր Թորգոմ Սրբազան Արքեպիսկոպոս Գուշակեան, որուն աջակցութեան զիմում եղաւ զործին յաջողութեամբ գլուխ հանուելուն համար։ Նորին Ամենապատուութեան ընդհանուրէն վայելած սիրոյն և յարգանքին կը պարտինք այս նպատակին համար հնդկահայ Մեծայարգ Պարոն Պետրոս Կրէտի 1000, հանգուցեալ Պօղոս Փաշա Նուպարի 500 սթէրլինի և Վսեմաշուք Արմենակ Պէյ Կամսարականի 100 եգիպտական ոսկեայ նուէրները։ Բայց այս մարդին մէջ իր ջանքերուն պսակը պիտի ըլլար Վսեմաշուք Տիար Գա-

ռութիւնը Նորին Ամենապատուութիւն Տ. Թորգոմ Սրբազան կ'աւետէր հոգելոյս Սրբազան Պատրիարքին, իր 16 Սեպտեմբեր 1929 թուակիր հեռագրով։ Երջանկայիշատակ Ս. Պատրիարքը զնահաակով Վսեմ. Կալուստ Կիւլպէնկեանի այս ազնուամիտ յօժարութիւնը, ինքն իսկ տնօրինեց որ Մատենադարանը կոչուի իր բարերարին անունով, իսկ ժողովրդական հանգանակութեան հասոյթով կազմուի հիմնադրամ մը և ասոր արդիւնքով հրատարակուին օգտակար և կարեոր գիրքեր, թէ՛ նախնեաց զործերէն և թէ՛ նորերէն, Դուրեան Մասնադարան անունին տակ։ Լուսահոյի Ս.

Դուրեանաշէն, որուն արեւկան հասոյթովը պիտի մասակարարուի Դուրեան Մասնաշէնի հրատարակչական գործը

լուստ Կիւլպէնկեանի մօտ անձնապէս կատարած իր միջնորդութիւնը, որու շնորհիւ Նորին Վսեմութիւնը վեհանձնօրէն կը խոստանար Մատենադարանի շինութեան ամբողջ ծախքը ինք ստանձնել ի յիշատակ իր հանգուցեալ ծնողաց ՍԱՐԳՍԻ և ՏԻՐՈՒՀԻՈՅ։

Բարերարին այս վեհանձն յանձնա-

Պատրիարքի այս գեղեցիկ փառալը իրագործուեցաւ ետքէն Դուրեանաշէնի կառուցմամբ։

Այսպէս Մատենադարանի շինութեան խոստումը ապահովուելէ ետք՝ չէնքին ամենէն յարմարագոյն վայր նկատուեցաւ Վարժարանի Թաղին և Տպարանի միջև գտնուող պարտէզը, և Միսիւ Տայթէլսօն

ճարտարապետին յանձնուեցաւ կազմել շինութեան գնահատման ցուցակը (cahier de charge) և յատկազօնները, յանձնարարուելով իրեն՝ որ շէնքը լինի պարզ և նպատակայարմար, անզիւական և ամերիկեան ժողովրդային մատենադարաններու նմանութեամբ:

Գնահատման ցուցակին, որ 7000 ռուբլիի գումար մը կը ներկայացնէր, և յատկազօններուն Բարերարի կողմէն ընդունութիւն գտնելէն յետոյ՝ շէնքին հրահրութիւնը յանձնուեցաւ յատուկ Յանձնաժողովի մը՝ հետեւեալ կազմով.

Գեր. Տ. Մարտոս Եպս. Նշանեան, նախագահ.

Գեր. Տ. Մատթէոս Եպս. Գալըզճեան.
Մեծ. Տիար Լեւոն Գէորգեան, ներկայացուցիչ Բարերարին.

Մեծ. Տիար Կարապետ Նուրեան:
Իսկ շինութեան յանձնառուները եղան Տեարք Մերկեր Մերկերեան և Գէորգ Սահակեան:

Նախապատրաստական ամէն աշխատանք իրանալէն յետոյ՝ յորելինական հանդէսներու առաջին օրը, 1929 Հոկտեմբեր 26-ին՝ չարաթ, յետ երեկոյեան ժամերգութեան, Ամենապատիւ Յորեկար Սրբազանը գետնին չորս անկիւնները բացուած խորունկ փոսերը անձամբ օրհնեց ընթերակայութեամբ վեց եպիսկոպոսներու, բուն հիմնարկէքի օրհնութիւնը վերապահելով այն ժամանակին՝ երբ բոլոր հիմերը փորուէին և լեցուելով՝ գետնի երեսին հաւասար բարձրանային:

Հիմերը զնկու համար մեծ դժուարութիւններ երևան եկան և բուական ժամանակ խլեցին, ինչու որ շէնքին հողը կը պատկանէր հին երուսաղէմի այն մասին, որ Հռոմայեցոց ատենէն քանդուած և հողով լեցուած էր, ու տոտր համար պէտք եղաւ բազմաթիւ սիւններ իջեցնել, տեղ տեղ ութ մէզր խորութեամբ, մինչև որ հաստատուն ժայռը երևան գար:

Մինչ այս աշխատութիւնները առաջ տարուելու վրայ էին, Ամենապատիւ Սըրբան Յորեկարը, որ իր առաջին հիւանդութենէն ապաքինելէն ասդին յոյժ փափուկ վիճակ մը ունէր և նոյն ակտին նշանները սկսած էին երևնալ արդէն, 1930 Ապրիլ 20-ին Զատիկի օրը անկողին ինկաւ,

և ութ օր վերջ, Ապրիլ 27, կիրակի, ոչ եւս էր Ան. Գառնաղէտ մահը փակած էր առ յաւէտ Անոր աշքերը ի քուն յաւիտենական, թոյլ չտալով տեսնել աւարտումը իր այնքան սիրած ու փայփայած այս հաստատութեան:

Բուն հիմնարկէքի արարողութիւնը և կեղեցական հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ նոյն 1930 տարւոյ Օգոստոս 28-ին, և մեր օրհնութեամբ և Միաբանութեանս ամբողջ հոգեւորական դասին մասնակցութեամբ՝ զետեղուեցաւ առաջին անկիւնաքարը, որուն ներքեւ մագաղաթէ պատշոճ յիշատակարան մը զրուեցաւ բերեղեայ ընդունարանի մը մէջ: Այնուհետեւ Բարերարին հետ մենք շարունակեցինք բանակցութիւնները, և եօթը յաջորդական տեղեկագիրներով իրազեկ պահեցինք զինքը շինութեան աշխատանքներուն, որոնք աւարտեցան 1931 տարւոյ Յուլիս ամսուն, և մեզ յանձնուեցան Մատենադարանիս բանալիները, և այսօր ահա՝ երջանիկ բախտը ունինք անոր պաշտօնական բացումը կատարելու:

Մատենադարանիս ճակատին լայնքն է 18 մէզր, խորութիւնը՝ 23 մէզր, և բարձրութիւնը՝ 10 մէզր:

Ան կը բաղկանայ, ինչպէս կը տեսնէք, երկու յարկէ, և մէջտեղի այս մեծ սրահէն: Ծուրջի նրբանցքներէն զատ, ունի ութ սենեակներ, որ կը կազմեն մասնաւոր փոքր գրադարաններ և միւզէի յատուկ սրահ մը:

Գիրքերու բոլոր պողպատեայ դարակները ապապրուեցան Ամերիկայէն, յար և նման Քարնեկի Գրադարաններուն մէջ գործածուածներուն:

	սրաղ. ոսկի
Շէնքին համար զուտ ծախք	
եղած է	5869.731
Առողջապահական և ելեքտրական կազմամասներուն	258.655
Տուրքերու համար վճարուած	23.940
Բակին բարեկարգումին	104.500
Ամերիկայէն բերուած պողպատեայ դարակներուն	418.665
Ճարտարապետին վարձք	350
Համագումար	7025.491

Սուրբ Աթոռս ի նշան երախտագիտութեան պարտականութիւն համարեց մասնաւոր խնամքով Վիեննայի մէջ շինել տալ և Մատենադարանիս սրահին մէջ գետեղել վեհանձն Բարերարին հանգուցեալ հօրը՝ Բարեյիշատակ ՍԱՐԳԻՍ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆԻ անաղագղինձէ կիսանդրին, որուն քողը քիչ վերջ վար պիտի առնէ նորին Ամենապատուութիւնը իր իսկ ձեռքով:

Այս ամփոփ տեղեկագիրը չենք կրնար փակել առանց մեր շնորհակալութեան և երախտագիտութեան պարտքը հատուցանելու երջանկայիշատակ Սրբազան Յորեկ-

ունին հրճուելու և հպարտանալու այս հռչակալ Մատենադարանով, որուն չքսեմ Հայրը՝ այլ Կնիսմայրը յորջորջուելու լիակատար իրաւունքն ալ կը վայելէ Ամենապատու Տէր Թորգոմ Սրբազան Հայրերնիս:

Այս ամփոփ չենք կրնար առանց յիշատակելու անցնիլ նաեւ այն անդու և ևս անդադրին աշխատանքը, որով նորին Ամենապատուութիւնը՝ հոգելոյս Սրբազան Պատրիարքի անձնական մատենադարանի և վանուցս երեք անջատ մատենադարաններուն գիրքերը վարժ ու փորձ զբաղեալ մը հմտութեամբ ի մի ամփոփեց և իր իսկ ձեռքով տեսակարից և դասաւորեց զա-

Կիւլպէնկեան Մատենադարանի ներքին սեպին հարաւ-արեւելեան կողմը:

եարին հոգեսուն որդւոյն և Անոր արժանւնեւոր յաջորդին՝ մեր Ամենապատու Սրբազան Պատրիարք Հօր, որ առաջին օրէն սրահնանդն սիրով փարեցաւ Մատենադարանիս շինութեան գաղափարին, և իր բոլորանուէր ջանքերով ու աշխատութեամբ զրդապատճառ եղաւ անոր իրականացման, և այսօր ազգն ու Ս. Աթոռը իրաւունք

զոնք Մատենադարանիս դարակներուն մէջ, ինչպէս կը տեսնէք:

Չեմ տարակուսիր թէ նորին Ամենապատուութիւնը իր այս գնահատելի աշխատանքով օրքան մեծ ծառայութիւն մը մատուցց Մատենադարանիս, նոյնքան և աւելի ուղեց մեծարել սիրելի և անմոռանալի յիշատակը և յարգել կամքն ու փա-

փազը իր հողերը հօր և մեծանունը դաս-
տիարակին, որ եթէ ողջ լինէր՝ նոյն սի-
րոյն և նոյն դուրգութեան քան առարկայ
պիտի ընէր ի պատիւ իր քահանայութեան
յիւնամեայ յարկեանին կառուցուած այս
Մատենադարանը, և Վարժարանին ու Տը-
պարանին հետ իր սիրտին ամենէն մօտիկ
հաստատութիւնը պիտի նկատէր զայն:

Թերացած պիտի ըլլայինք մեր շնոր-
հակալութեան պարտուց մէջ՝ եթէ չյիշէինք
Մատենադարանի շինութեան վրայ աշ-
խատողները, որոնց առաջին կարգին վրայ
կը գտնուին Բարերարին ներկայացուցիչը՝
Մեծ. Տիար Լեւոն Գէորգեան և Ս. Աթոռ-
ոսյս զիւանապետ Մեծ. Տիար Կարապետ

Կութեան արժանի են Մատենադարանիս
քաջափորձ և հմուտ ճարտարապետը Միւ-
սիւ Յայթէլսօն և յանձնառու երկու հա-
մագլի ընկերները՝ Մեծ. Տեարք Մերկեր
Մերկերեան և Գէորգ Սահակեան՝ շինու-
թեան ամբողջ ընթացքին իրենց ունեցած
պարկեշտ և ուղղամիտ աշխատութեանց
համար:

Կը վերջացնեմ խօսքս՝ անգամ մըն ալ
արձագանգ ըլլալով Միաբանութեանս և
բախտագիտական անկեղծ զգացումներուն
դէպի Վսեմաշուք և Մեծանուն Բարերա-
րըն՝ Տիար ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ, իր
վեհանձն առատածեղութեամբ օժտած ըլ-
լալուն համար Ս. Աթոռս այս պանծալի

Կիւլպէնկեան Մատենադարանի հարաւ-արեւմտակողմի ներքին տեսարանէն մաս մը

նուրեան: Երկուքն ալ, առաջին օրէն,
անձնուիրարար լծուեցան գործին և մինչև
վերջը սիրով ու լրջութեամբ կատարեցին
իրենց հակազդողի և արթուն հակողու-
թեան պարտականութիւնը, արժանանա-
լով ամենուս գնահատանքին և շնորհակա-
լութիւններուն:

Ոչ նուազ գնահատանքի և գոհունա-

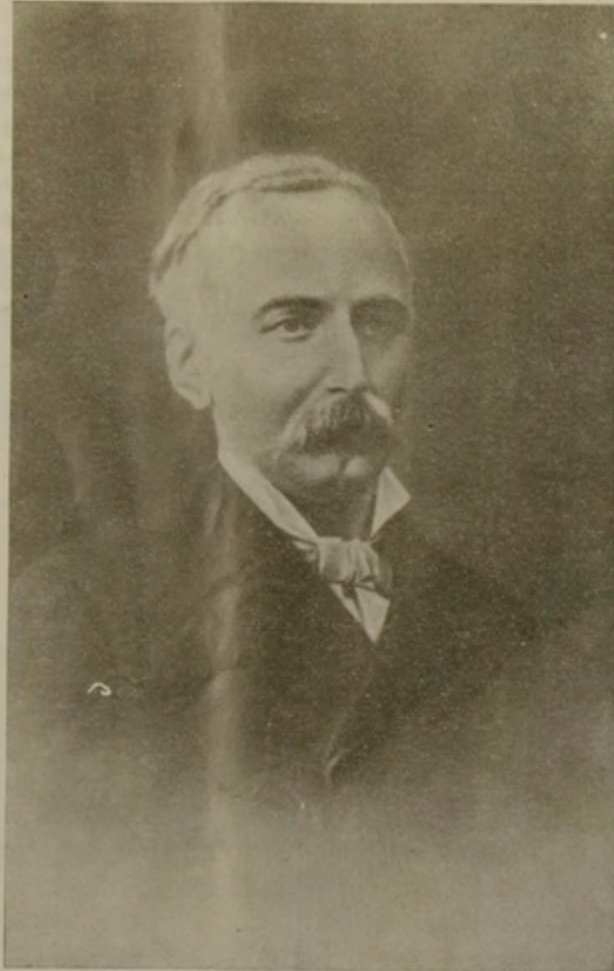
հաստատութեամբ, որ պիտի մնայ իբրեւ
յաւերժական կոթող մը Հայկական Միոնի
այս բարձունքին վրայ, և պիտի մշտնջե-
նաւորէ իր բարեյիշատակ ծնողաց՝ ի Տէր
հանգուցեալ ՍԱՐԳՍԻ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻՈՅ ան-
մոռաց յիշատակը: Ծնորհէ՛ Տէրը նորին
Վսեմութեան և իր ազնուաշուք Տիկնոջ և
արժանաժառանգ զաւակաց և բոլոր պա-

բազայից բարեխաջող և երջանկաւէտ կեանքի մը լիութիւն միտքարուածիւնը:

Կը մաղթենք նաև որ բարձրեալն Աստուած անփորձ և անսասան պահէ Հայ ազգը և առաքելական Ս. Աթոս իր բարեջան Միաբանութեամբ և իր հին և նոր

պանծալի հաստատութիւններով, և շնորհէ մեր Ամենապաւս Սրբազան Պատրիարք Հօր երկար, քաջազն և բեղմնաւոր տարիներ իր առաքելական Ս. Դահլիճ վրայ. Ամէն:

Այս ժառանգաւորները երգեցին Բարերարին երգը:

Աղա Սարգիս Կիւլպէնկեան

ԵՐԳ ԲԱՐԵՐԱՐԻ

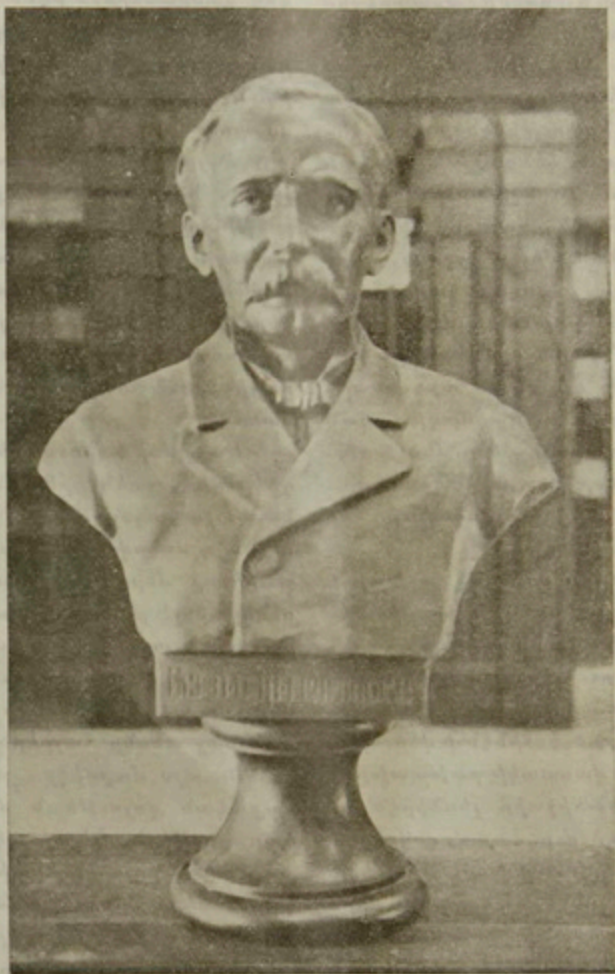
Բարերարին անձն ու զանձը առ մարդիկ
Երկնից պարգևն են զեղեցիկ.
Նորա կեանքն ու համբաւ,
Նորա սէրն ու հանճար,
Պանակցեն մի վրձար.
Երախտագրս սիրեալ լըցուած յիդձ անքար:

Բարերարին փողոց և կենացը սարին,
Զայն կը սիրեն վասն ու արին,
Յայն մտքամաց բախ կը փարին,
Զայն կը սենցայ բախսն աշխարհին.
Բարերարաց ազգիս հեփ,
Երախտագրս եմք և մեփ:

Կը ցաւիմ՝ շատ որ մեզի կարելի չեղաւ Սիոնի այս Յաւելուածը զտղարել նսել կենդանագիրս իր Բարերարին, որ համեստօրէն հազիւ յօժարեցաւ տամաղել միայն իր բարեյիշատակ հայրիկին այս լուսանկար պատկերը:

Բարեւարին մըխիւարից է ողին,
 Զայն կը փնտնեն ցտերն հիփին,
 Յայն կ'հանգիտու կ'ամփոփուի զին,
 Զայն կ'օրհնէ սերն յար սրբազին.
 Բարեւարաց սզգիս հիփ,
 Երախտապարս եւք եւ մեք

Այդպիսի վեհ Բարեւարի բազմօգուտ
 Վայելելով զըզուանքն ու զուր,
 Երախտացն իր անքիւ
 Եւ ամուսնն ի սրտիւ
 Կ'ընծայենք ի վրձար
 Մեր շնորհապարս սիրեղն շրջուած յիղձ ամճար :

Բարեւարին հօր կիսանդրին

Երբ վերջացաւ երգը, Ս. Պատրիարքը Բարեւարին Հօր կիսանդրին մօտենալով, յուզումէն թրթռուն ձայնով մը հետեւեալ խօսքը ուղղեց ժողովուրդին. «Ամենուր սիրալիր եւ, պէտք է նաեւ ըսեմ, շնորհապարտ նայուածքին առջեւ պիտի քողաղերձեմ այս կիսարձանը, ու դուք ամենքդ պիտի տեսնէք թէ ո՞րքան գոհ եւ երջանիկ է հայրը, որ իր զաւակը իր յիշատակին օթարան ընծայած է խմաստուն եւ բարի հոգիներէ բնակաւորուած այս երանալոյսը»։ Ու երբ, ձեռքովը, ամենուն ջնձաձայն ծափերուն մէջ, վար առաւ քօղը, հայրենասէր եւ բարեպաշտ կեսարացիին՝ Աղա Սարգիս կիւլպէնկեա-

նի՝ նուրբ այլ ու ժեղ կերպարանքը, դադափարի եւ գործի, աշխատութեան եւ սիրոյ ձոյլ դրօշմուածք մը համակ, դուրս հառապայթեց մաքուր ժպիտի մը մէջէն։

Ժառանգաւորներէն թովմաս ձէրէհեան կարգաց հետեւեալ դրութիւնը.

Բ Ա Ր Ե Ր Ա Ր Ի Ն

Այս հոյակապ մատենադարանը, որուն բացման հանդէսը կը կատարուի այսօր, ողբացեալ մեծանուն Պատրիարքին Յոբելեանին առթիւ կառուցուած է իշխանա-

կան նուիրատուութեամբը կիւլպէնկեան բարեհամբաւ տոհմէն Տիար Գալուստ Կիւլպէնկեան աշխարհահռչակ Հայուն, ի վիշատակ իր հօրը Սարգսի, և մօրը Տիրուհիի Կիւլպէնկեաններու:

Կիւլպէնկեան տոհմը, իր առեւտրական ձեռներէցութեամբ և գործի ասպարէզին մէջ երևան բերած մեծ ընդունակութեամբ, մեր ժողովուրդին փառքերէն մէկը եղած է. անոր անդամներէն շատեր անհատաբար հայուն ընդունակութիւններուն և ձեռնհասութիւններուն կենդանի և իրական փրօփականտը ըրած են աշխարհի մեծերու նայուածքներուն առջև. նայուածքներ՝ որոնք կանգ կ'առնեն միայն ցցուն բարձրութիւններու վրայ, գործի կամ մտքի աշխատանքի ամէն կալուածի մէջ:

Եթէ Հայը իր դարաւոր կեանքին մէջ ունեցած չլլար իր զիրքն ու արուեստը, իր դիւանագիտական և ռազմագիտական հանճարները և մեծ չափով իր մեծ առեւտրականները, այսօր շատ բան կորսնցուցած պիտի ըլլար, իբրեւ ժողովուրդ եւ ազգ, իր նշանակութենէն:

Եթէ Հայը անուն մը ունի աշխարհի վրայ, այդ անունը շինած են իր մեծաթէք զրոյները, արուեստագէտները, պետական մարդիկն ու զէնքի ասպետները, բայց նաև ու մանաւանդ իր վաճառականները: Եւ Հայը կրցած է հինէն ի վեր մինչև այսօր, շահու և վաստակի բախտախնդրութեամբ, թափառիլ իր լիւններէն ու հովիտներէն դուրս, ուր Հայ ժողովուրդի կեանքը թաղուած կը մնար խոր մթութեան մը մէջ, օտար հորիզոններու վրայ, և մերցումի ու պայքարի կեանքը ապրիլ, և շինել զիրք մը, որ պատուաբեր է իրեն համար, խելքի, կորովի և յամառ աշխատանքի յայտնութիւններով:

Մեր մէջ, և քիչ մը ամէն ժողովուրդներու մէջ, հարուստները լաւ տէքով չեն զիտուիր, իբր անձնասէր ետապաշտներ, իբր գետնասող նիւթի մարդիկ, իբր անընդունակ բարձրագոյն գաղափարներու. և ոչ միայն այսչափ, այլ շատ անգամ անոնց յաջողութեան և մեծութեան մէջ մեծ բաժինը կ'ուզենք տալ բախտին, առանց երբեք անդրադառնալու որ մեծութիւնները և արժէքները բախտը չէ որ կը շինէ, այլ կորովը, համբերատար աշխա-

տանքը, յարատեւութիւնը, խնայողութիւնը, քաջութիւնը և հեռաւոր ապագան գուշակելու մարգարէական տեսակ մը մը տայնութիւնը, որոնք բախտէն յաւէտ տարբեր, փնտուռած առաքինութիւններ են մեծութեան և բարձրացումի առաջնորդող ճամբաներուն մէջ: Յարգանք ունենանք այդ մարդոց հանդէպ: Ասկէ տարբեր ընթացք մը մեր կողմէն արդարութիւն պիտի չըլլար, այլ նախանձի ստոր գզացում մը:

Հայ ժողովուրդը, ամէնքս զիտենք ասիկա, ուրիշներու ձեռք բանալու տկարութիւնը ունեցած չէ բնաւ. անիկա միշտ ապրեցուցած է իր ընտանիքը, եկեղեցին և վարժարանը, իր լուսմաներովն ու բնիկներովը, և յաճախ կրցած է եղական և պատուաբեր գործեր երևան բերել, իր դրացիներուն նախանձը շարժելու աստիճան:

Բայց մեր հարուստները, մեր մեծ մարդիկը ունէ ատեն իրենք զիրենք չեն բաժնած այդ ժողովուրդէն, վասնզի մեծ մասով այդ ժողովուրդի զաւակները եղած են, քանի որ մեր մէջ դասակարգ գոյութիւն ունեցած չէ բնաւ, մանաւանդ մեր նախարարական տուններու շրջումէն ետք: Ժողովուրդի ծոցէն է որ ծնունդ առած են մեր մեծ մարդիկը, վասնզի ամէն մարդ կը ճանչնայ անոնց հայրերն ու մայրերը:

Եւ այս մարդիկը, մեր ազգային հաւաքական գոյութեան մէջ կատարած են ծառայութիւն մը՝ որ պէտք է միայնէ իր շուրջը մեր բոլորին երախտագիտական ըզգացումները հանդէպ անոնց. պետականութեան մը զերը կատարելով մեր մէջ, այնպէս որ մեր աղքատ ժողովուրդին կարողութենէն վեր՝ անոր բարձրագոյն պէտքերուն, որոնք մեծ զոհողութիւններ կը պահանջէին և որոնք մեր ժողովուրդին պատիւը պիտի բարձրացնէին, հասած են գովելի ազգասիրութեամբ և իրենց ծագումին հանդէպ տեսակ մը երախտագիտական փափուկ զգացումներով:

Եւ անոնք իրենց զոհարեւութեամբ ապրեցուցած են հիւանդանոցներ, բարձրագոյն վարժարաններ, մտաւորականներու և առաջնորդներու պատրաստութեան գործը, կղերանոցներ, վանքեր, գրական բազմաձայն հրատարակութիւններ, և զեռ-

շատ բաներ, որոնք բարձրաբարբառ կը վկայեն այդ մարդոց ազգասիրութեան և բարձր գաղափարականներու հետամտութեան ու սիրոյն:

Այդ մեծերու ներկայացուցիչներէն մէկը եղած է Կիւլպէնկեան բարեհամբաւ տոհմը, որուն մէկ պատուական զաւկին՝ Վսեմ Գալուստ Կիւլպէնկեանի նուիրատուութիւնը կը կանգնէ այս մօքի յիշատակարանը, որ տեսիլքի մը գեղեցկութիւնը ունի իր մօքին բարձրութիւնը յայտնաբերող:

Այս շէնքը պատուական բարերարին ծնողաց յիշատակը պատուող մեծագոյն մահարձանը պիտի ըլլայ, մարմարի ծննդէ աւելի գեղեցիկ և ճոխ քանդակներէ աւելի թանկագին: Թող բարօրութիւնը և մեծութիւնը քալին մեծանուն Գալուստ Կիւլպէնկեանի հետքերուն վրայ:

Օրհնեալ ըլլայ անոր ծնողաց յիշատակը. նահապետական և աւանդապահ տուն մը, որ իր ձեռք բերած աշխարհիկ մեծութիւններուն մէջ ինքզինքը կապուած կը զգայ Հայ ժողովուրդին, և որուն բարւոյն համար մտածելը կարծես առաքինութիւն մըն է իրեն համար:

Կեցցեն Տիար Գալուստ Կիւլպէնկեան և իր բարեհամբաւ տոհմը:

Երգեցիկ խումբը, կ'երգէ, իբր Հաստատութեան տաղը, առաջին երկու տունները և վերջին մասը Դպրեմանքի երբեմնի երգին, զոր հոգեկոյս Դուրեան Սրբազան էր յօրինած աւելի քան երեսուն տարիներ առաջ:

Ե Ր Գ

Ի փառս հին անարարեան
Կառուցեալ յարկս այս վրեւի,
Յաստիպարդն ի յօրեւան
Տայ անցանկ մեզ ի ձեռն:

Աս գիտութեան և հասարակ
Հրակն ոգիք իբր յորում,
Միոյն ի յոյս՝ միւսոյն ի քոց,
Սրբեալ գնդիս մեր համայն:

Ի կասարումն փրկութեան
Տընկեալ չքնաղս այս պարսիկ,
Ըզնայրենեաց ոչ անապան
Դրախտին ըզվայր ցուցցէ մեզ:

Աս հասարակ և գիտութեան
Փռքքին ծաղկուն գեղազան,
Բուռումն յերկր և երկն ուղիւս
Յօյն չքնի ի դրասանց:

Լոյս և հուր

Երկն և քոյր

Քնար և փող

Քիրտն և ցոյ

Շողեցիք ի յարկ ուխտիս

Սըփեցիք անանկ և գեղ

Հրեցեցիք յանդուր գեղեցիկ

Յօղեցիք յաւիտ յաւիտ:

Հազիւ աւարտած էր իր մէջ հին անոյշ յոյզեր ծրարած այս երգը, որ այնքան գեղեցիկ կերպով կը պատշաճէր վայրկեանին, Ս. Պատրիարքին կը ներկայանան Ս. Թարգմանչաց վարժարանի բարձրագոյն կարգի սանուհիները, թիւով 15, ուղերձով մը և դրասեղանի կաղամարի մեծ և սիրուն կաղամածով մը, զոր բերած են իրեն իրենց ձօնը միտքի և արուեստի նորաշէն այս տունին. Սրբազանը խանդավառական բառերով կ'ընդունի այս նուէրը և օրհնելով զիրենք սրտագին, կ'արտօնէ որ երգեն անմահն Պէրպէրեանի Ով յարկ վսեմը, որ կ'ունկնդրուի պատկառալից դմայլանքով:

Անմիջապէս վերջ բեմ կ'ելլէ մեր սարկաւազներուն բեմիամբը. Տիւր. Յարութիւն Հատիտեան, և կը կարդայ անմոռանալի Սրբազանին յիշատակին ուղերձուած հետագայ գրութիւնը:

ԱՆՄՈՒԱՆԱԼԻ ՍՐԲԱԶԱՆԻՆ ՅԵՆԱՍԱԿԻՆ

Մեր Գրականութիւնը, մինչև ժԸ. դար, զրկեթ վանքերու պատերէն ներս ապրած է և անոնցմէ դուրս է որ իր ճառագայթումը ունեցած է մեր պղտրիկ ժողովուրդին վրայ:

Վանքերը եղած են, երկար դարեր, մեր միակ վարժարանները, ուր մեր ժողովուրդին հաւատաւոր ոգին, ընծայաբերումի յօժարութիւնը և իր անցեալին հետ ունեցած սերտ կապն ու խնամութիւնը սնունդ տուած են մտաւորական և հոգեկան մշակոյթի ծանր և թանկագին աշխատանքներուն, և այդ ժողովուրդը իր պահարանին մէջ, հացին կուշտին ունեցած է զիրքը, տաղարանը՝ արուեստի գոհար մը, և կրցած է իր ձեռքերը մածնէ վերցնել, զիրքը բռնելու համար, և իր հայեացքը պահ մը հեռացնել արգաւանդ հողին աւետներէն վեր, մօքի և հոգիի կեանքը ապրելու համար:

Ու Հայ ժողովուրդը, Խորենացիին բացատրութեամբ «Ամու փոքր» ինքն իր մէջ գեղատառով վիճակէն բարձրացած՝ իր նւիրուած զաւակներուն տքնութիւններովը

և նահատակութեան հասնող զոհողութիւններովը երեւան բերած է զանձեր, հարստութիւններ, որ ազնուականութիւն մը չինած են իրեն համար և ուշադրութեանը արժանացած աշխարհի ազնուական և ըստեղծագործող ցեղերուն:

Այդ վանքերուն մեծ մասը քանդուած է այսօր բարբարոս և զիրի թշնամի զօրութեանց տւերներով, լուծ են անոնք, երբեմնի իրենց մէջ խլրտացող կենդանութիւնը վերածուած ըլլալով մեռելութեան և ամայութեան:

Սակայն, բարերախտաբար, կանգուն են դեռ անոնց ամէնէն աշքոտունները, որ այդ մտաւորական կեանքը և հոգին կը խլրտի երկունքի ցաւերով պահելու համար այս ժողովուրդի մտաւորական ժառանգութիւնը:

Այս վանքիէն մէկն է այս մայրավանքը, Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց մենատանը, որ իր կարգին ունեցած է, իր դատար կեանքի ընթացքին, իր կենսունակութեան և վերածնութեան շրջանները, որոնք իր փառքը կը կազմեն, և հայ ժողովուրդին համակրութիւնը կը կապեն իրեն՝ լիուլի ջերմութեամբ և զուրգութեամբով:

Վանքերը, մեզի համար գոնէ, կը պահեն դեռ իրենց մեծ նշանակութիւնը, իբր վառարաններ մտաւորական և հոգեւոր կեանքի:

Մեր ժողովուրդին պատիկ թիւը, տրեւորութիւնն ու ազգատութիւնը, և աշխարհիկ պէտքերու յարաճուն յաճախանքը, արդեւք են մեզի համար մեծ չափով մշակութային աշխատանքներու, որոնք բաժինը պիտի մնան դեռ երկար տաւներ վանքերու, և ազգային խեղճիւն կրակէն տաքցած նուիրուած հոգիներու, այսինքն վանականներու, որոնք գրիչի աշխատանքը պիտի ընեն իրենց կեանքին բովանդակ նպատակը և այս ուղղութեամբ իրենց ոյժերն արդիւնաւորելու ջանքն ու փոյթը:

Յաւէտ ողբացեալ, հոգեւոյս Դուբեան Սրբազան, նախորդ Մեծ Պատրիարքը՝ նշարեւած մը բառին իսկական նշանակութեամբ ազգային փառաւոր այս տեալականին, իր տասնամեայ ծառայութեան ընթացքին, ի գլուխ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան, փափաքեցաւ, զժբախտ

պարագաներու հարկադրանքին տակ, այս մեծ ու պատմական վանքին մէջ չիջած լուսաւորութեան կանթեղը դարձեալ վառել և մտաւորական ու հոգեկան աղբիւրին աղբ թրջել վերստին, մաքուր և փրկարար հոսումներով. մէկ խօսքով, հաւատքի կեանքին լծել մտքի կեանքը, որ ինքնին իր նշանակութիւնը պիտի կորսնցնէր առանց այս վերջինին:

Այդ Մեծ Մարգը, որուն յիշատակը պիտի ապրի յաւէտ որչափ որ այս վանքը ապրի այս նոր կեանքով, հանեց փոշինեւրու մէջ թաղուած զիրքը, ժանդոտած զբրիչը, և չեղտեց անոնց դոյութեան յաւիտենական պէտքը՝ ինքնազիտակից ժողովուրդի մը համար:

Եւ հիմա, կը տեսնենք մեր աշքերուն առջեւ բարձրացած, իբրեւ Հանգուցելոյն անմեռ տեսիլքին մէկ մարմնացումը, այս սրբավայրի շրջանակին մէջ, այս հոյակապ շէնքը՝ Մասենադարանը և անոր բովանդակ պարտնակութիւնը, որոնք կը ներկայացնեն մարդկային մտքի խորունկ մշտածումներուն արձանացումը, մաքուր և բարձր ներշնչումներուն աղբիւրը, մարդկային մտքի ազնուականութեան ամէնէն փառաւոր արտայայտութիւնները, իբր բերուած ու հաւաքուած այս դարակներու խորը, որոնց մէջ ամէն հատոր խորհուրդի ճառագայթում մըն է, զգայումի հուրք մը, աստղազարդ երկնքի գեղեցկութիւն մը երկրի վրայ բերուած, շէնքի մը պատերէն ներս:

Այդ մեծ Աշխատողը, մեծ զիտնականը, մեծ ուսումնասիրողը, հոս այս շէնքին մէջ պիտի ապրի միշտ, իր հոգին պիտի սաւառնի այս հատորներուն վրայ, և մեր մէջէն անոնք որ ունին գեղեցիկ բաներու նուրբ զգայնութիւնը, այդ հատորներու իւրաքանչիւրին վրայ պիտի զգան Անոր մաքուր մատներուն հպումը, անոր էջերուն վրայ իր նայուածքին մաքուր պայծառութիւնը, և ճշմարտութիւնը սիրող իր հոգիին բոլոր սարսուռները:

Անիկա մեզ ամէնքս կը հրաւիրէ այն սեղանին, որմէ ինք ճաշակեց հոգեկան բաներու բոլոր քաղցրութիւններն ու անմահ անուշութիւնները:

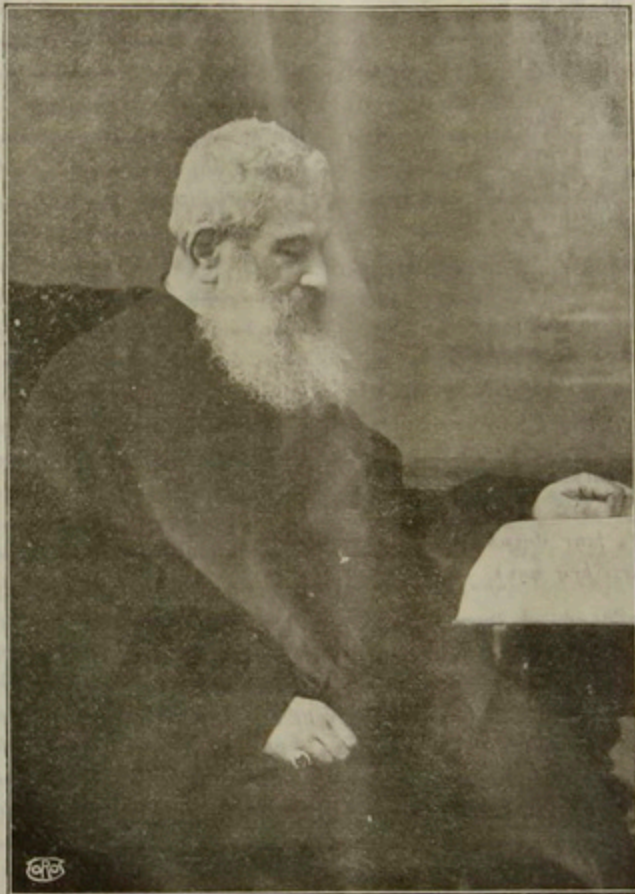
Անոր նշխարները Ս. Փրկչի մատրան ծոցին մէջ չէ որ պիտի փնտռենք ասկէ

հաք, հոս է ան իր բոլոր մաքուր սէրերով, իր բոլոր զմայլելի ճաշակներով ու իր ամէնէն ազնուական մտածումներով:

Թող մեր վանքը և իր պատուական Միաբանութիւնը քալէ անոր բացած ճամբաներէն, իր և նոյն աստին Հայ ժողովուրդի փառքի դոհարին վրայ դնելու իր սեպհական ադամանդի կտորը:

Օրհնեալ ըլլայ Մեծ Պատրիարքին յիշատակը:

Հայ լեզուի երգն է որ պիտի երգուի հիմակ. Ս. Նախագահին հրաւերով տաքի կանգնած է արահն ամբողջ. Ով մեծասմանը, մայրենի լեզուի այս շարականը, ոգեւորած է ամէնքը. միայն աշակերտները չէ որ կ'երգեն դայն, այլ բոլոր ժողովուրդը, մեծ ու պզտիկ, ամէնքը՝ սիրտի և հոգիի այնպիսի հաղորդականութեամբ մը, որ օտարական մը անմիջապէս պիտի զգար թէ ամէնքը իրարու միացնող ինչ խորհրդաւոր դօրութիւն մը կ'այ կորսուած քննուած անցեալին բեկորներէն այդ մէկին սերտ զգացումին մէջ:

Լուսանդի Սրբազանը

Ամբողջ այս հառին ընթերցման միջոցին ամէնուն նայուածքը ուղղուած է Լուսանդուոյն պատկերին, որ, Նախագահական ակօռին վերեւը, պարզ շքանակի մը մէջ թառած, տարիքին բայց մանաւանդ խմաստութեան ալիքովը պսակուած իր գլուխը խոնարհեցուցած է գիրքի մը վրայ: Ու երբ կը վերջանայ գրուածքը, ծափող ձեռքերը իրեն է որ կ'ուղղուին շեշտուած սիրոյ և անմեռ կարօտի տրոփիւններով...:

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

Ով մեծասմանց տու լեզու,
Ով հեշտ քարքառ մայրական,
Փայկաննչիւն բոսերոյ
Նման արդեօք այլ տեղ կ'ուն:

Դու որ նախ ինձ հնչեցիր
Սիրոյ ֆոյ ո՞ր հնչէ խօսքեր,
Այն նախ ըզնից բոքովեր
Դեռ իմ մըսքին չէ ելեր:

Իմ մայրենի ֆաղցր լեզու,
Կեաց անասան, կեաց յոռէս,
Կեաց միշտ լեզուդ հայկաժան,
Կեաց ծաղկալից, ծաղկաւէս:

Ինչ դառն վիշտ է սրբիս
Երբ օտար ճեղ ու լեզու
Բըռնի իրեն ֆաշէ գիս,
Սրբիս արիւն կը հեղու:

Ոհ, զայն օտարն ես սիրել
Բնա չեմ կարող ի սրբիս,
Ձե՛, այն չէ ֆաղցր իմ լեզու
Որ սիրով գիս կ'ողջունէ:

Իմ մայրենի ֆաղցր լեզու, եւայլն:

Լեզու համակ սիրաւոր,
Քանի անիս, պե՛րձ ու պայծառ
Մինչ կը հընչես դու ինձի
Սրբերն աւեմ գողացար:

Հընչէ, հընչէ, յախճան
Վե՛ն դիցազանց պե՛րձ երգ դու,
Թորոս փոշիդ, խոր մութին,
Ել երեսն, պե՛րձ երգ դու:

Իմ մայրենի ֆաղցր լեզու, եւայլն:

Այդ զգացումն եւ անով բեղնաւորուած
ոսկեգարեան շրջանին՝ Թարգմանչաց դարուն
մէջ կատարուած դիրի, գիրքի եւ գրականու-
թեան հրաշքներով ի հանդէս բերուած ազգային
փրկագործութեան մեծ դէպքին վերլուծումն
փոքրիկ բայց սիրուն մէկ փորձն էր որ եղած
էր յաջորդ գրութեան մէջ, զոր կարգաց ժառան-
գաւոր սաներէն Տիրան Տէր Աւետիսեան:

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մեզի՛ դպրութեանց ժառանգորդնե-
րուս համար զեղեցիկ մտածում մըն է երբ
այս հոյակապ մատենադարանին բացումի
հանդիսութիւնները կը խառնուին մեր երա-
նելի Թարգմանիչներու տօնակատարութեան
հանդիսութեանց:

Թարգմանիչներն էին որ տեսականին
տուած մտահոգութեամբ եւ ապագան կան-
խատեսող մարգարէական ներշնչումով,

Սուրբն Մեսրոպի՛ եռամեծ վարդապետին
Հայ գրի հրաշալի զիւտովը, առաջին առ-
թիւ հայ գիրքը կը ստեղծէին: Նոր լեզու
մը կը գնէին հայ գրիչներու տակ, լեզու
մը որ պիտի արձագանգէր դարերու վրա-
յէն, առանց լռելու եւ առանց ընդհատուե-
լու, եւ մեզի պիտի բերէր մեր հայրերուն
հոգիին ազնուական պարունակութիւնը,
խորհուրդները եւ զգացումները, սէրերը եւ
սրբութիւնները, սիրելի մահամերձի մը շըր-
թունքներէն ինկող խօսքերու խորութեամբ
եւ արժէքով եւ շատ աւելիով:

Մեր Թարգմանիչները, Մեսրոպը, Ե-
ղիշէն, Մովսէս Քերթոզը, Դաւիթ Անյաղ-
թը, Դրիգոր Նարեկացին, Ներսէս Շնորհա-
լին եւ ուրիշներ կը շարունակեն խօսիլ մեզի
որչափ ալ խորանան ժամանակի ստուեր-
ները մեր թիկունքին վրայ: Անոնք կը խօ-
սին եւ կը պատմեն իրենց մտահոգութիւն-
ները եւ հոգեկան սարսուռները, ազգին ճա-
կատադրին հանդէպ, երբ իրենց սարսափա-
հար նայուածքներուն դիմաց մականը կ'իյ-
նար Հայ Թագաւորին ձեռքէն եւ զահը կը
փշուրէր անոր ոտքերուն տակ, ազգային
գոյութեան ամբողջութիւնները խորտակելով:
Բան մը պէտք էր վերահաս փուլումը ար-
գիլելու համար, եւ ահա գիրը կը յառնէր
իր անգլիմազրելի ուժով եւ զրահաւորումով
հայ մանուկներու ձեռքերուն մէջ: Անոնք
կը պատմեն իրենց կեանքի եւ մահու պայ-
քարները, փրկելու համար Հայ Եկեղեցին
եւ անոր հետ Հայ ցեղին գոյութիւնը եւ ար-
ժէքը. անոնք մեր ականջներուն կը հնչե-
ցնեն ժողովրդային երգերն ու առասպել-
ները, եւ Հայուն իրրեւ ցեղ ծագումն զի-
տակցութիւնը, որ ապրած է ուրիշներու
կողքին, իր սեպհական կեանքովը, ունե-
նալով իր երազները, իր տեսիլքները, իր
հոգեկան եւ բարոյական ժառանգութիւնը:
Կը պատմեն, մեր մտքերուն առջեւ բա-
նալով օտարներու մտածումն խորութիւ-
նը, գոյութեան առեղծուածին հասկացու-
թեան մարդկային ճիգերը: Կը պատմեն
մեզի Հաւատքին կենդանութիւնը, Յոյսին
չինած փրկութիւնը, Անտեսանելիին Սէրը,
տողերու մէջ որոնք քերթուածներ են աս-
տուածանուէր հոգիի զեղումներով, եւ ա-
ղօթական պաշտամունքներու խոկումներով.
Կը պատմեն մեզի երգերու լեզուով, աս-
տուածայինը, սուրբը, արդարը, լուսեղէն

պատկերացումներով և արեւու շողերով օժուելու եւ այս ամէնը՝ գիրքերու էջերուն վրայ տպաւորուած, կու տային Հայ ժողովուրդին, մեղրէն անուշ, հացին չափ անհրաժեշտ, վարդերու բուրմունքներէն աւելի խնկաւէտ:

Թարգմանիչները կը նորոգէին իրենց նուիրական աշխատութիւններով մեզի համար՝ վերնատան հրաշքը երբ բոցեղէն լեզուներով կը խօսէին, իւրաքանչիւրը իր կարգին, մեր ականջներուն՝ որոնց մէջ լրսուած էին բնաւ այդ նոր ձայները:

Ու երբ հիմա բացումը կը կատարենք այս հոյակապ Մատենադարանին, գիրի եւ գիրքի պալատին, երբ ժամանակ մը անուն չունեցող այդ աննշան իւր կու գայ իր բընականութիւնը հաստատել այս զեղեցիկ կառուցուածքին մէջ, մեր բնակարաններէն աւելի սիրուն, աւելի լուսաւոր, աւելի ճոխ և հարուստ, անիկա մեր աշքերուն կը ներկայանայ իբր փառաւորումը և պանծացումը մեր Թարգմանիչներու կատարած մեծ գործին և ազնուական մտահոգութիւններուն:

Այս Մատենադարանը մեր Թարգմանիչներու Պանթէոնն է, ուր հաւաքուած են, ուրիշներու կարգին, իրենց ամենէն աւելի սրբազան նշխարները: Ոսկորներու փոշիներ չեն հաւաքուած հոն՝ այլ անոնց մըտքին լոյսը, խորհուրդներու խորութիւնը և զգացումներու տաքութիւնը:

Գիտէ՞ք ի՞նչ մեծ նշանակութիւն և արժէք ունի թուղթի կտոր մը որ իր վրայ կը պաղեցնէ և կը հաստատէ մեր աշքերուն գիմաց մեռնող սիրելիի մը մտածումներուն և զգացումներուն մէկ նշխարը:

Հոս այս Մատենադարանին մէջ ունին մեր Թարգմանիչները իրենց հոգիներու ճաճանչները, մտքերու խոյանքները, իրենց էութեան ամենէն փառաւոր և տեւական արտայայտութիւնները: Մասունք մըն է ան, սրբազան, նուիրական, ուր ուխտի պիտի գան բոլոր անոնք որ Թարգմանիչները եւ թարգմանութիւնները կը սիրեն և կ'ուզեն ապրիլ անոնց զեղեցիկ երազներով:

Ասիկա վարժարանն է անոնց որ բաժնուած են ա'լ սովորական վարժարաններէ ուր սորվեցան կարդալ ու գրել և հիմա կ'ուզեն իրենց կարգին, սորվիլ ստեղծելու արուեստը, եւ Հայ Թարգմանիչներու շարքին մէջ, իրենց սեպհական տեղը ունենալ:

Ասիկա ուխտավայր մըն է ընտրեալներու համար, ներշնչումի, նուիրումի, խոկումի, հատնումի, սրբացումի եւ զարգացումի կեանքը ապրելու համար. ուր աշխատութեան սեղանին վրայ դրուած կանթեղին պլպլուն հեքերովը պիտի չափուին աշխատութեան և ուսման կեանքի մը յաւաճուն շիջումները. երբ ալ գրիչը կը ձգէ մարդ՝ զեղնած և յոգնութենէն զողզոցող մասններուն մէջէն, ընդգրկելու համար անհունութիւնը, բացարձակ ճշմարտութիւնը, ուր պիտի լսուի երկնային ձայն մը որ կ'ըսէ. «Եկայք օրհնաւք Հօր իմոյ ժառանգեցէք զարքայութիւնն որ պատրաստեալ է վասն ձեր»:

Օրհնաւ ըլլայ Թարգմանիչներու խընկելի սուրբ գործը. թող շարունակեն անոնք ներշնչել նոր Թարգմանիչները, իրենց հոգիին հարազատները, եւ թող մեր տկար ժողովուրդը ապրի տեսնելու համար երանական վայելքի մը մէջ, ազգին բարոյական և մտաւորական զրամագլուխին աճումը, լեցնելու համար ասկէ աւելի մեծ ու փառաւոր Մատենադարաններ:

Ամենէն ետքը, խոր լուսեան մէջ, ոտքի ելաւ Ն. Ամենապատուութիւն Ս. Պատրիարք Հայրը, որ մերձաւորապէս հետեալը խօսեցաւ.

«Կը զգամ թէ բացման հանդէսի մը մէջ քիչ մը խորթ կը հնչէ փոխում բառը, այս պատճառաւ կը փութամ ըսել թէ պիտի կատարեմ այս հանդէսին փակումը՝ կարենալու համար միայն կատարել ընդ միշտ բացումը այս նորաշէն յարկին, որ արգարե իր դռները փակ պիտի չպահէ բնաւ այսուհետեւ ամէն անոնց առջև, որոնք մտաւորապէս և օրինապէս ի վիճակի պիտի ըլլան անոր պարունակութիւնէն օգտուելու:

Կը պատմուի թէ, չուրջ դար մը առաջ, երբ միսիոնարներ կ'իստավայրենէրու կղզի մը ելան աւետարանչական գործով, տեղւոյն սեամօրի բնիկները, որոնք նախապէս սարսափահար խոյս տուած էին անոնցմէ, սպիտակ աստուածներ կարծելով զանոնք, յետոյ, հետզհետէ մօտենալով հանդերձ իրենց, զարմանքով և երկիւղով խառն հետաքրքրութեամբ կը նայէին առարկաներուն, որոնց վրայ երկար ժամա-

նակ կը սեւեռէին միտիոնարները իրենց աչքերը: Այդ առարկաները գիրքեր էին, ուրնիկները, որոնք բնաւ զաղափար չունէին գիրի և գիրքի մասին, մինչև վերջը չէին կրցած հասկնալ զաղանիքը: Բաւական ատեն հոքը, երբ միտիոնարները ա'լ կրցեր էին բնիկներուն լեզուովը իրենց միտքը հասկնել անոնց, գիրքերն յօուցնելով՝ հարցուցին օր մը անոնց թէ ինչ կարծիք էին անոնք այդ առարկաները. — «Աչքի զեղ, պատասխանեցին անոնք. տկարացած նայուածքնիդ կը զօրայնէիք այդ կերպով»:

Անքաղաքակիրթ բնիկին պատասխանին մէջ ճշմարտութիւն մը կար, թէ և գլխավայր թերեւ, բայց վերջապէս կենդանի. գիրքը կը զօրացնէ բուն նայուածքը, հոգիին տեսողութիւնը, դատողութիւնը. մաքուր ընթերցումէն աւելի լաւ դարման կարելի չէ յանձնարարել շեղակն հոգիները ուղղելու համար: «Աչքի զեղ» է գիրքը:

Զարմանալի է զիտել որ կիսավայրենիին այս կարծիքը հին աշխարհի ամենէն քաղաքակիրթուած մէկ ընկերութեան մէջ հասարակաց ըմբռնումի չափ տարածուած կարծիք մըն էր եղած: Մեմփիսի մէջ մատենադարան մը կար Քրիստոսէ 2600 տարի առաջ, պատմութեան մէջ յիշուած առաջին մատենադարանը, լեցունէ՛ սամարական տառերով գրուած հին ձեռագիրներով, մեհենագրութիւններով և խորհրդապատկերներով ծածկուած քարերով: Դիոգոր Սիկիլիացի պատմիչը կը գրէ թէ այդ մատենադարանին մեծ զրանը վերեւը գրուած էր «Դեղարան Հոգւոյ»:

Դարձեալ, կրտսերն Շամբուէոն Թէքէի արքայական մէկ արուարձանին մէջ գտեր էր քանի մը շէնքերու փլածոներ, որոնք այնտեղ մատենադարանի մը գոյութիւնը կը հաստատէին. անոր մուտքի դրանդիին վերայ անիկա վերծաններ էր աստուածային կատարելութեան մը մեհենագիր մէկ պատկերը որ կը նշանակէր Ոգի Աստուծոյ, Դիօսքիւն և Լոյս:

Եթէ հասարակաց զգացումը իրօք ասուգանիչներէն մէկն է ճշմարտութեան, հարկ է ընդունիլ թէ մարդկութիւնը շատ հին դարերէ ի վեր ուրեմն ընդունած է գիրքին բարի և բարեբար դօրութիւն մ'ըլլա-

լը, և ատոր համար է որ մատենադարանները միշտ նկատուած են նուիրական հաստատութիւններ, ժողովուրդներու քաղաքակրթական յառաջդիմութեան կարեւոր աղբալներ: Այդ է պատճառը որ երկրաշէն վեհապետներ, իրենց մեծագործութեանց կարգին մատենադարաններ շինած և կազմակերպած են միշտ, մինչ թշնամի նուաճողներուն առաջին զիտումներէն մին է եղած ջնջել և ուրիշ մատենադարանները: Պտղոմեոս հարստութեան փառքն էր Աղեքսանդրիոյ մէջ իրենց շինած մատենադարանը, որ 700,000 գիրք կը պարունակէր, և որ Եգիպտոսի իմացական բարձրութեան իրական աստիճանացոյցն էր եղած: Քաղաքական և ռազմական յեղաշրջումներու հետեւանքով երեք անգամներ խանդարուելէ և վերակազմուելէ վերջ, 641 ին, օտար աշխարհակալ մը, հին մեծութիւններէ իջած և յունահռոմէական գեղեցկութիւններով հոն ծաղկած քաղաքակրթութիւնը փճացնելու իր զիտաւորութեանը մէջ յաջողեցաւ այն օրը միայն, երբ այրել տուաւ այդ մատենադարանը, որուն գիրքերը, կ'ըսէին, վեց ամիսներ հրոյ ճարակ հայթայթեցին Աղեքսանդրիոյ բաղնիքներուն, եթէ առասպելի չափազանցութիւններ չկան այդ դէպքին պատմութեան կամ աւանդութեանց մէջ:

Ասոր համար է նաեւ որ յունական հանճարը հարուածել ուղղողներուն մեծագոյն ջանքը եղաւ ոչնչացնել Աթէնքի և Պէրգամայի գրադարանները, ու Քսերքսես կողոպտելով Սամոսինը, անոր պարունակութիւնը տարաւ Պարսկաստան, ուսկից յետոյ Սկեհիոս Նիկատոր Աթէնք վերադարձուց զայն, վերջէն Սիլլայէ նորէն կողոպտուելու և յետոյ Ագրիանոս կայսրէն վերստին շինուելու համար:

Միևնոյն երեւոյթն է որ ի յայտ կու գայ Հռոմէական պատմութեան մէջ. մատենադարաններն են կարծես այդ մեծ կայսրութեան բարդաւաճման չափանիշները. պատերազմի սէրէն զատ ուրիշ հրայք չունեցող այդ ժողովուրդը ճաշակն ունի մատենադարաններու. Հռոմի մէջ նշանաւոր էին Օգոստոս կայսրինը, Ապոլոնի տաճարին մէջ, իր քրոջը Ոկտաւիայի անուանով կոչուածները, Կապիտոլինը, Ռադադութեան մեհենանինը, Տրեբիրի Պալատինը,

ու ամենէն մեծը՝ Տրայխտստինը, ասոնց-
մէ զատ կային նաեւ մասնաւորներունը,
որոնց մէջ նշանաւորագոյններէն մին էր,
ըստ Պուտարքոսի, Լուկուլլոսինը: Գիր-
քերու մասնաւոր հաւաքումներ ունենալու
փոյթը երբեմն այնքան առաջ պնաց որ ա-
տեն մը նորոյթի կարգը անցաւ Հոռովմի
մէջ: Շատեր, որոնք ի վիճակի չէին գիր-
քի մը ճակատը կարդալու, կը պահէին
ճոխ գրադարաններ. այդպիսիներուն դէմ
է որ խալթիչ սլաքներ ունի Սենեկա, ու
Լուկիանոս՝ երգիծանքի ամբողջ ճառ մը:
Հոռովմայեցոց մէջ ուշագրաւ էր նաեւ մա-
տենադարանի պերճանքը. չինուածական
ինքնայատուկ ոճ մը ունէր ան: Բոյեաիոս,
իր Սիտիսմի Խանսասիտիսմի գործին մէջ
խօսելով մատենադարաններուն վրայ, կը
նկարագրէ անոնց պատերը, բիւրեղով՝
փղոսկրով՝ կուճով և ոսկիով զարդա-
րուած. մեռած և ողջ իմաստասէրներու և
բանաստեղծներու արձանները, որոնցմով
զարդարուած էին անոնք. և այլն:

Քրիստոնէութեան սկիզբը, հաւանա-
բար քիչ մը կասեցաւ գիրքերու սէրը, երբ
հաւատացեալներու առաջին սերունդը չէր
կրնար ինքզինքին թոյլ տալ հաշտ աչքով
նայելու հեթանոս միտքի և արուեստի ար-
տադրութեանց. այս մտայնութիւնը, որուն
դէմ պայքարեցան Յերոնիմոս և ուրիշներ,
կործ տեւեց բարերախտաբար. Եւսեբիոս
ինքն էր որ Կեսարիոյ մէջ կազմակերպեց
իր ժամանակի մեծագոյն մատենադարանը,
որ անգամ մը այրուելէն ետքը նորէն վե-
րակազմուեցաւ Ս. Գր. Նաղիանդացիի ձեռ-
քով, զոր սակայն, յետոյ, բողմոթիւ ու-
րիշներու հետ խապառ փճացուց Դիոկղե-
տիանոսի հալածանքը:

Այդ հին դարերուն, ժամանակ եղաւ
որ կարծես այրուելու համար միայն կը
կառուցուէին մատենադարանները: Բար-
բարոսները, որոնց արչաւանքները այնքան
աղիտաբեր եղան Եւրոպայի համար, եր-
բեք չէին ուզեր կորսնցնել առիթ՝ իրենց
հանդիպած գիրքերով հրախաղութիւններ
կատարելու. այնպէս որ մարդ կ'ապշի կը
զարմանայ տեսնելով թէ հին մարդիկ, ո-
րոնք բոլորովին զուրկ էին առատ և ա-
րագ արտադրելու մեր պայմաններէն,
ինչպէս կրցած էին ծնունդ տալ զասա-

կան հնութեան ընթացքին եւ քրիստո-
նէական թուականին սկիզբը այսպէս փը-
ճացուած բազմահարկէր հազարաւոր հա-
տորներու:

Կոստանդիանոս, երբ Բիւզանդիոն փո-
խադրեց հռոմէական կայսրութեան կեդ-
րոնը, հոն շինել տուաւ մեծածախս մա-
տենադարան մը, որ Թէոդոսի մահուան
տարին 100,000 էն տւելի հատորներ ունէր:
Այս հաւաքումը մասամբ փճացաւ Լեոն
Խաւարացիի օրով, որ կրակի տուաւ զայն:
Կոստանդին Միքանածին ուսումնասէր կայ-
սրը վերակազմեց զայն մեծ ջանքերով:
Նշանաւոր էր այս մատենադարանը. կայս-
րութեան բոլոր կողմերէն հոն կուգային
աշխատելու համար: Այս ճոխ հաւաքումը
անվթար մնաց բոլոր այն կոիւններուն մի-
ջոյն, որոնք բիւզանդական կայսրութեան
անկումը պատրաստեցին, յետոյ սակայն,
ժիւ. դարու կիսուն զոհ երթալու համար
Մուրատ Դ.ի քմահաճոյքին:

Միջին դարու խաւարին մէջ, թէ՛ Եւ-
րոպա և թէ՛ Ասիա, ամբողջ քրիստոնէու-
թեան ծոցին մէջ, վանքերն էին որ իրենց
գպրոցներովն ու մատենադարաններովը,
գպրութեանց եւ գիտութեան անթելուած
վառարանները եղան: Լատիններէն առած
մը կ'ըսէր. «Առանց մատենադարանի վանք
մը է այն՝ ինչ որ է մարտկոց մը առանց
զինարանի». միայն այս բառը, զինարան,
միտքս կը ձգէ նշանաւոր այն խօսքը, զոր
Հոգեւոյս Սրբազանը, որուն հոգին կը շա-
հապետէ հիմակ այս գումարումին մէջ,
ըստ իր զահակալութեան առաջին օրը.
«Ընդունեցի այս պաշտօնը, վրէժի սուրբ
գործ մը կատարելու համար յանուն Անոր՝
որ ըսած էր. «Իմ է վրէժխնդրութիւն եւ
ես հատուցից զնոս». այս պատճառաւ ես
այդ վրէժխնդրութիւնը պիտի կատարեմ
ոչ թէ մարդկային միջոցներով կամ կեր-
պերով, ոչ թէ ազմուկի և արեան տեր-
ներով, այլ, խաղաղութեան և սիրոյ ճամ-
բով. ուսման եւ գաստիարակութեան միջո-
ցաւ պիտի փափաքեմ որ հոս պատրաս-
տուին հոգեւոր զինուորներ, Աւետարանի
պաշտօնեաներ, ի փոխարէն տնոց, որոնք
մահանալով կամ նահատակութեամբ պակ-
սեցան մեր եկեղեցւոյ բանակէն»: Զուրիմ
տարակոյս որ տնիկա այդ խօսքը արտասա-

նաժ առեն իր մտքին մէջ ունէր, որքան զպրոցին ու տպարանին՝ նոյնքան եւ մատենադարանին զտղափարը: Ո՛րքան կը բերկրի հիմակ իր հոգին, իր ամենէն սիրական մտաւարկներէն այս մէկին եւ իրազործումը տեսնելով իր անմահութեան կայքէն:

Այո, եթէ, ինչպէս ըսուած է. «Տպագրութիւնը հրետանին է մարդկային մտածումին», զպրոցը կամ վանքը՝ անոր մարտկոցն է, ու մատենադարանը՝ անոր զինարանը, ինչպէս կ'ըսէր միջնադարեան առածը: Այդ զինարանէն ունէին իրենց մէջ, անցեալին, ոչ միայն օտար գրեթէ բոլոր կարեւոր վանքերը, այլ և մերինները: Խորենացոյ «թէեւ ածու եմք փոքր» ըլլաւ մարդին վրայ եւ կը ճշմարտութիւն Յիշատակագիր մը «ամենափարթամ գանձարան» կը կոչէ Հաղարատի վանուց մատենադարանը. նշանաւոր էին Արդինայի հայրապետանոցի մատենադարանը, Եւաչիկ Ա. Արշարունիի օրով շինուած Ախուրեանի ավիրն. Սանահինիներ, Կր. Մաղխարոսի վարժապետութեան տանն. Անիի արքունի գանձատան «զրանոց»ը, Հոռոմոսի վանուց գրատունը, և դեռ ուրիշ շատեր, որոնցմէ եւ ոչ մին իսկ եթէ յիշատակուած չլինէր պատմութեան մէջ, պարտաւոր էինք ենթադրել զանոնք, քանի որ այնքան քաղաքական վերիվայրումներէ եւ դժբախտութիւններէ վերջ տակաւին պահուած ձեռագիր մատենաներու բազմազամար թիւը կրնայ բացատրուիլ մատենադարաններու գոյութեամբ միայն:

Ինչ որ ըսի ցարդ, կը վերաբերի նախատպագրական շրջաններուն համար միայն, այսինքն ձեռագրաց մատենադարաններուն: Կիրքերը, որոնք քուրջէ շինուած թուղթի զիւռէն առդին սկսած էին արդէն յորդիլ, յայտնի է թէ տպագրութենէնէն յետոյ որքան արագ սկսան բազմանալ: Այս վիճակը բոլորովին յեղաշրջեց մատենադարաններու բախտը. ձեռագրաց հաւաքումներ պարունակող զրանոցները ամենամեծ մասամբ թանգարանական արժէքի վերածուեցան, աւելի հնախօսական և բանասիրական նպատակներու ծառայելով, իսկ մշակութային կամ զարգացական դերը բնականօրէն անցաւ տպագրեալ գիրքերու

մատենադարաններուն, որոնք ամէն կողմ բազմապէս աներեւակայիլ արագութեամբ. ամէն զպրոց ու համալսարան, ամէն հանրային հաստատութիւն նոյն իսկ, բացի մասնաւորներէն, ունեցան իրենց մատենադարանները: Մեր մէջ, իր դիւտին կատարումէն 50 տարի միայն ետքը, այսինքն եւրոպական բազմաթիւ ազգերէ առաջ, մուտ գտած ըլլալով տպագրութիւնը, հարկ է ընդունիլ թէ կանուս պէտք է ըլլայ մեր մէջ տպագրեալ գիրքերու մատենադարաններու կազմութեան գործը: Կը կարծեմ իրաւունք ունենալ ըսելու թէ այդ տեսակէտով տպագրութեան բարիքներէն օգտուելու փութկոտութիւնն ունեցող հայկական հաստատութիւններու առաջին զրծին վրայ պէտք է դնել Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռը: Գրագրական այնքան ճոխ հաւաքումի մը կազմութեան հետամուտ եւ պահպանութեան հոգածու Միաբանութեան մը համար տարբեր ընթացք մը անհասկնալի պիտի ըլլար ինքնին: Զայդ կը հաստատէ արդարեւ իրականութիւնը. մեր մատենադարանի պարունակութիւնը հարուստ է հայ տպագրութեան ամենէն հին և ամենէն հետաքրքրական նմոշներովը, Յակոբ Մեղապարտի պարզատոմարէն սկսեալ մինչև Եւրոպայի զանազան կողմերը եւ Հնդկաստան տպագրուած գիրքերը ունենալով իր հաւաքումին մէջ. կոտտեան գրական շարժումին և զայն կանխող և անոր յաջորդող միւս շարժումներուն գրեթէ ամբողջ արդիւնքը, անոնց վրայ աւելցնելով նաեւ Մխիթարեանց բոլոր հրատարակութիւնները և կովկաս և Պարսկաստան եւն. կատարուած տրպագրութիւնները, բնակիչներն են հիմակ անոր նորաւէն յարկին: Պատշաճ դատուեցաւ որ հայերէն գրչագիրները, թուով աւելի քան 3000, առ այժմ մնան իրենց նախկին տեղը, Ս. Թորոսի մատրան գրադարաններուն մէջ. անոնց բոլորովին հնագիտական բնութիւնը և ինքնայատուկ նկարագիրը այնպէս խորհիլ տուին մեզի թէ օգտակար է որ անոնք պահուին իրենց նախկին վիճակին մէջ:

Այս մատենադարանին մէջ համաձուլուեցան երեք հաւաքումներ, Վանքի հին գրադարանին, միաբանական գրադարանին

ներ, և հոգելոյս Սրբազանի զրադարաններ, որ, թէ՛ իբր որակ և թէ՛ իբր քանակ, ամենէն ընտիր մասն էր: Բովանդակ զիրքերու թիւն է 25,037, որոնց 14,518ը հայերէն են իսկ 11,519ը եւրոպական զանազան լեզուներով: Դասաւորումի գործը կատարուած է ընդհանուր առմամբ, բայց գործը զիտական կատարելութեան վերածելու համար տակաւին պէտք կայ աշխատութեանց:

Ուրախ ենք ամէնքս, Միաբանութիւն, աշակերտութիւն և ժողովուրդ, որ, ինչպէս ճշդիւ ըսաւ Լուսարարապետ Սրբազանը, Գեր. Տ. Մեսրոպ Եպիսկոպոս, Հաստատութեանս կեանքը նոր և կարեւոր քայլ մը առած եղաւ այսօր իր մշակութային աշխատութեան ճամբուն վրայ՝ կազմակերպուած և կանոնաւոր Մատենադարանի մը ստացութեամբը. անկէ հետզհետէ քաղուելիք օգուտներուն թանկագին մտածումը հրճուանք միայն կը պատճառէ ամէնուս: Մեր ուրախութիւնը քաղցրացնող ամենէն սիրելի մէկ պարագան ևս այն է մանաւանդ, որ ասով իրագործած կ'ըլլանք ամէնուս պատուական Հօր և զերազանց ուսուցիչ հոգելոյս Սրբազանին՝ իր պատրիարքութեան առաջին օրէն մտասեկոծած հին իղձը: Իր հոգւոյն խալտանքը ամենէն անխառն օրհնութիւնը պիտի ըլլայ այսօր թէ՛ Բարերարին և իր ծնողացը և թէ՛ ամէնուս համար: Իր զգացումովը, իր յիշատակին մեծարանքովը, իր սիրոյն խանդաղատանքովը է որ ամէնքս պիտի մտնենք միշտ հոս, իր «անկեղծ և անալլալ բարեկամներէն» օ, ինչպէս ինքը կը կոչէր գիրքերը, բնակաւորուած այս պալատին մէջ: Ու այս մատենադարանին պահպանման և բարգաւաճումին համար պիտի նշանաբան ընենք մեզի միշտ որքան իր սէրը, նոյնքան և երկիւղը գիրքերուն համար:

Կիւթէնպէրկ, կ'ըսեն, մինչև վերջին վայրկեանը մտատանջ էր խորհելով թէ տըպագրութեամբ զիւրացնելով գիրքին տարածումը, բարձր թէ չարժէք պիտի ըրած ըլլար մարդկութեան, քանի որ փաստակար գիրքերն ալ հաւասարապէս պիտի օգտուէին իր զիւտէն. կարելի է միևնոյն մտածումը և մտահոգութիւնը ունենալ նաև մատենագարանի մը առջև: Գիրքի ընտրութեան հոգը Դուրեանի ամենէն մեծ մտազբաղում-

ներէն մին էր. որքան կը խորէր չարախոհ միտքերէն՝ նոյնքան կը խորէր անբարոյ զրականութենէն. իր զրադարանը նշանաւոր էր այդ տեսակետով. իր այդ զգացումը պիտի մնայ ուղեգիր սկզբունքը այս մատենադարանին: Հաւատքի, բարոյակաւնի, ազգային ոգւոյ, զիտութեան, առողջ և շինիչ հմտութեանց ճամբէն անցնող հոգիներու ժամադրաւայրը պիտի մնայ անմիշտ, սրբազան տեղեաց նուիրական ներշնչումներովը խնկուած այս միջավայրին մէջ՝ միտքի և արուեստի, խորհուրդի և զգացման սրբարան մը ինքն ալ, այս կրօնական մարտկոցին մէջ՝ հոգեւոր զինարան մը ինքնին, արգիւնաւոր ընկու համար մեղքին և տգիտութեան նման ահաւոր թըշնամներու գէժ մղուելիք կուր:

«Գիրքը, ան կը սպաննէ մարդուն մէջ չար կիրքը. գիրքը, կը հանգչեցնէ հոգին սուրբ խաղաղութեան գիրկը. գիրքը, բերկրանքներուն ամենէն գիրկը». այս խօսքերը, զորս ինք կ'արտասանէր օր մը զմայլական զուարթախոհութեամբ, ուղղուած էին մաքուր և ազնիւ զրականութեան, որուն ամենէն ազնիւ և խղճամիտ թանգարն ու մշակը եղաւ ինքը, և որուն օրհնուած յիշատակարանը պիտի մնայ այս նորաշէն Մատենադարանը, Սիոնի այս նուիրական բարձունքին վրայ, Հայ-Երուսաղէմի ազգային սրբութեանց այս շրջափակին մէջ:

Այդ երկիւղած մտածութեամբ է որ այսօրունքն պաշտօնապէս բացուած կը հրուակենք զայն:

Երջանիկ ենք որ նաւակատեաց այս հանգէսը այպէս կը զուգադիպի նուիրական տօնին՝ Հայ եկեղեցւոյ և ազգի խնկելի սուրբերուն և զերազանց հոգեւորականներուն, Թարգմանչաց Վարդապետաց, որոնց գործին, և զաղափարին ամենէն աւելի փառաւորումն է անտարակոյս այս յարկը, և անուան տօնագարձին՝ անոնց աննման հետեողին, երանաշնորհ Եղիշէ Սըրբազան հոգելոյս պատրիարքին, որուն այնքան սրտանց փառփայած իղձին մարմնառութիւնն է ան նոյն ատեն: Յաւերժական փառք հոյակապ հոգիներէ ջահակրուած այն իտէալին, որ այս ազգին մշտադիւրդ կեանքի երկնքին բեկտի աստղը եղաւ երկար զարբեր, և խորին շնորհակալութիւն՝ հան-

գերմ Զերմ երախտագիտութեամբ՝ Ս. Աթոռոյս և պատուական Բարերար վանք. ԳԱ. ԼՈՒՍՏ ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆԻ, որ ազնուական հոգիի մը միայն վայելուչ վեհանձնութեամբ և առատաբութ սիրտով՝ մտածումը ունեցաւ մեր բազմադարեան և ազգանուէր այս Հաստատութիւնը՝ Սրբոց Յակոբեանց Տաւնը օժտելու այսպիսի գեղեցիկ և տեական յիշատակարանով մը։ Յաւել՝ Ժ օրհնութիւն հոգեոց իր առաքինադարձ ծնողաց, ԱՍՐԴՄԻ և ՏԻՐՈՒՀԻՈՅ, այն երջանիկ հօր և մօր, որոնց դաւակը իրենց անունն ու յիշատակը կը տաղաւարէ կրօնքի, կրթութեան և զբաղակնութեան եռակի սրբութեամբ նուիրագործուած տաճարի մը մէջ։

Իսկ դուք, սիրելի ժողովուրդ, ձեզի հետ տարէք ինչ որ այս հանդէսը կրնայ այսօր տուած ըլլալ ձեզի իբրեւ տպաւորութիւն և մանաւանդ իբրեւ դաս։ Սիրեցէք ձեր կրօնքն ու Եկեղեցին, սիրեցէք ձեր ազգն ու հայրենիքը, սիրեցէք ձեր մայրենի լեզուն և զբաղակնութիւնը, սիրեցէք անոր պատմութիւնն ու աւանդութիւնները, սիրեցէք, ուր որ ալ լինիք, զձեզ բարութեամբ հովանաւորող պետութիւնը և զձեզ հիւրընկալող ազնիւ ժողովուրդները, սիրեցէք այդ ամէնը ձեզի սովորեցնող Ազգային Հաստատութիւնները եւ այս Ս. Աթոռն Առաքելական։ Ձեր այսօրուան քրիստոնէական կեանքի բնարանը կամ ոսկեղէն կանոնը թող եղած ըլլայ Սէր Աստուծոյ և Ազգին բարի և մաքուր զբաղակնութեան միջոցաւ։

Ինչ վերջը հեռագրաւ պիտի հաղորդեմ Բարերարին՝ իր դատասկիւրտին բացման լուրը և իմ և Միարանութեանս շնորհակալու-

թիւնները, իսկ, եթէ ուզէք, նաեւ ձերինը (ժողովուրդը սրտեւանող ծափահարութեամբ յայտնեց իր հաւանութիւնը)։ Աստուած պահէ Ազգն ու Եկեղեցին, Բարերարը, իր ընտանեօք և զաւակներով, զձեզ ու ամէնքս։ Ամէն։

Սրբազան Պատրիարքը, ի վերջոյ, «Հոգեոց» արտասանեց Բարերարին ծնողաց համար, որմէ յետոյ, ժողովուրդը, իբրեւ «Հոգեոց Հայր մեր», յառնեցաւ միաբերան և սրտագրաւ ներգաշնակութեամբ երգեց Տէրունական աղօթքը։

Հանդէսը վերջացաւ երեկոյեան ժամը ճիշդ 6ին։ Նախագահական սեղանին առջեւ ի տես զբուռն էին Ս. Աթոռոյ Զեռագրաց մատենադարանին ամենահին գրչագիրը, Թ. դարու վերագրուած մետրոպեան երկաթագիր մագաղաթեայ Աւետարան մը։ Տագրաց մատենադարանին ամենահին տպագիրը, Մեղապարտ Յակոբի Պարագատուարը, երախտագրեց հայկական տպագրութեան, վեհապետիկ հրատարակուած՝ 1512ին. և ամենահին լրագիրը, անդրանիկը հայ լրագրութեան, Ազգարարի ամբողջ հաւաքածուն, Մատրաս տպուած, 1794ին. ինչպէս նաեւ Նոր Զուգա տպուած Հարսնց Աստի մը, որ, թէեւ 1640ին՝ Զուգայի առաջնորդ կեսարացի խաչատուր Եղիսիպոսի նախածնունդութեամբ տպագրուած, բայց այլապէս նշանաւոր հրատարակութիւն մըն է, իբրեւ հայկական հնարամագուրութեան եւ անխնայ կամքի յայտարար, վասնզի Զուգայեցի հայեր, տեղւոյն վրայ պատրաստած են թէ՛ թաւղիք, թէ՛ կաղապարները, թէ՛ տառերը և թէ՛ ներկը, առանց ուրիշ մը տեսած և սորված ըլլալու անոնց արտեստը, պարզապէս իրենց հարստութեան և բանիմացութեան շնորհիւ։

Յետոյ բոլոր հանդիսականները շրջեցան Մատենադարանի բոլոր բաժինները։

Հանդէսէն ետքը, Ն. Ամենապատուութիւնը վանք. Բարերարին ուղղեց երախտագիտական հեռագիր մը, որուն պատասխանեց անմիջապէս Բարերարը։ Իսկ յաջորդ օրը զրկեց օրհնութեան գրարար ինքնագիր կոնդակ մը։

Կիւլայէնիկան Մատենադարանի մասերի գրանդիին վերեւ հաստատուած մարմարեայ տախտակի մը վրայ մատագեայ տառերով զրոյնուած է հետեւեւ արձանագրութիւնը։

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ
ԿԱՌՈՅՑ ԶՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՐԲՈՅ ԱՅՈՌՈՅՍ
ՎԱՍՆ ԱՆՍՈՌԱՑ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՇՕՐ ԻԻՐՈՅ ԵՒ ՍՕՐ
ՍԱՐԳՍԻ ԵՒ ՏԻՐՈՒՀԻՈՅ ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ
Ի ՄԵԾԱՐԱՆՍ ՅՈՐԵԼԻՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ
Տ. ԵՂԻՇԵԱՅ Ս. ԱՐՔԵՊՍ.Ի ԴՈՒՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ — ՌՅԶԹ — 1929.